

Sándor Klára

Vissza a természeteshez

Ahhoz képest, hogy milyen átütő sebességgel terjedt el a mobiltelefon, és hogy a mobilfóniával kapcsolatos közérdeklődés egyik visszatérő kérdése: milyen hatással van a mobilizálás a nyelvre? – meglepően kevés munka született a mobilfónia nyelvészeti vonatkozásairól. Az e tárgyban megjelent írások többsége részkérdésekkel foglalkozó esettanulmány,¹ a téma általánosabb megközelítése ritkább.²

Ebben az írásban mintegy hat évnyi, a mobilfónia és nyelv viszonyára vonatkozó kutatás azon eredményeit foglalom össze, amelyek tapasztalataim szerint a legnagyobb közérdeklődésre tartanak számot, illetve amelyeket nyelvelméleti szempontból a legfontosabbnak tartok.

A mobilkommunikáció nyelvi sajátosságainak rövid bemutatása után a laikusok által leggyakrabban fölvetett kérdéssel kezdem, azzal, hogy rontja-e a mobiltelefon a nyelvet. Aztán az írásbeliség és szóbeliség megváltozott viszonyáról írok, végül arról, hogy – szerintem – miért szeretjük annyira a mobiltelefont, amennyire szeretjük. Mindhárom témakört szigorúan nyelvészeti szempontból tárgyalom majd – a mobiltelefonos kommunikáció egyéb társadalmi (szociológiai, gazdasági, politikai, szociálpszichológiai) hatásairól és e hatások filozófiai értelmezéséről egyre terebélyesebb szakirodalom áll rendelkezésre, jelentős részük éppen abban a sorozatban jelent meg, amelyben e kötet is.

Megállapításaim alapja mintegy 4000, magam által küldött vagy kapott SMS, 250 órnyi WAP-on zajló beszélgetés, két „SMS-napló”³ és tizenkét, fókuszcsoportban lezaj-

¹ Ilyen pl. Bella Ellwood-Clayton, „Virtual Strangers: Young Love and Texting in the Filipino Archipelago of Cyberspace”, lásd Nyíri Kristóf (szerk.), *Mobile Democracy: Essays on Society, Self and Politics*, Bécs: Passagen Verlag, 2003, 225–235. o.; Rich Ling, „The Socio-Linguistics of SMS: An Analysis of SMS Use by a Random Sample of Norwegians”, lásd R. Ling és P. E. Pedersen (szerk.), *Mobile Communications: Re-Negotiation of the Social Sphere*, Surrey, UK: Springer, 2005, 335–349. o.; Ylva Hård af Segerstad, „Language Use in Swedish Mobile Text Messaging”, uo. 313–334. o.; Vicki Yung, „The Construction of Symbolic Values of the Mobile Phone in the Hong Kong Chinese Print Media”, uo. 351–366. A mobiltelefonos nyitóformulákhoz vö. Emanuel A. Schegloff, „Beginnings in the Telephone”, lásd James E. Katz és Mark Aakhus (szerk.), *Perpetual Contact: Mobile Communication, Private Talk, Public Performance*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, 284–300. o.

² A magam kísérletei: „A zsebben hordott mentális biztonság”, *Világosság*, 2004/7, 13–22. o.; „Lehet-e valóságos a virtuális közösség? Társas kapcsolathálózatok kiépülése a Westel WAP-társalgójában”, *Világosság*, 2003/1–2, 131–140. o.; „A nyelvi arisztokratizmus alkonya”, lásd Nyíri Kristóf (szerk.), *Mobilközösség – mobilmegismerés: Tanulmányok*, Budapest: MTA Filozófiai Kutatóintézete, 2002, 67–77. o.; „Mobiltársadalom és nyelvhasználat: valami új, vagy újra a régi?”, lásd Nyíri Kristóf (szerk.), *Mobil információs társadalom: Tanulmányok*, Budapest: MTA Filozófiai Kutatóintézete, 2001, 83–93. o. – A nemzetközi szakirodalomból itt Paul Levinson könyvét említem: *Cellphone: The Story of the World's Most Mobile Medium and How It Has Transformed Everything!*, New York: Palgrave Macmillan, 2004.

³ A fókusz-csoportos beszélgetések során kiderült, hogy egy résztvevő naplót vezet az aznap írt és kapott SMS-ekről, egy másiknak pedig egy ismerőse tette ugyanezt. A kutatás érdekében mindketten készségesen rendelkezésemre bocsátották naplójukat – ezúton is köszönöm szívességüket.

lott, a mobilozási szokásokról szóló beszélgetés, illetve a mobiltelefont nyilvános közegben (utcán, tömegközlekedési eszközön, vonaton, repülőtérén, értekezleten, bankban, vásárlás közben stb.) használók viselkedésének megfigyelése.

Milyen jellegzetességei vannak tehát a mobilkommunikációnak? Triviálisnak tűnhet, de a mobilozásra vonatkozó kérdésekből úgy látszik, mégsem az: nincs *egyetlen* mobilműfaj – sem a telefonbeszélgetésekben, sem az üzenetekben. Csakúgy, mint a természetes emberi kommunikáció más csatornákon közvetített változataiban, a mobilkommunikációban is a kommunikáló felek egymáshoz, az aktuális környezethez, az alkalomhoz és a beszélgetés tárgyához való viszonya határozza meg a beszélgetés műfaját és stílusát.

Igaz viszont, hogy maga a kommunikációs csatorna is hatással van a kommunikációra: ennek megfelelően vannak bizonyos témák, funkciók és stílusváltozatok, amelyek a mobilkommunikációban gyakoribbak, és vannak olyan nyelvi jegyek is, amelyek a mobilkommunikációra jellemzőbbek. A mobilhasználók egy része azt vallja magáról, hogy csak „sürgős esetekben” használja telefonját. Egy brit fölmérésből⁴ kiderült, hogy a „sürgősséget” sokan olyan esetekre is vonatkoztatják, amikor nem külső körülmény, hanem a belső érzelmi állapot tett sürgőssé egy-egy beszélgetést vagy üzenetírást. Gyakran használják a mobilt, elsősorban az SMS-t, udvarlásra is:⁵ kapcsolatok kezdeményezésére, meglévők fenntartására és régiak lezárására. A csatorna ilyenkor védelem is, ha „arcmentésre” van szükség, több időt hagy átgondolni a választ, mint a személyes vagy telefonbeszélgetés, és csaknem minden helyzetben lehet SMS-ezni anélkül, hogy azt kockáztatnánk, valaki illetéktelenül megzavarja magánszféránkat. Szintén gyakori mobilműfaj az eseménymesélés. Az elsődleges cél ebben az esetben az „együtt ottlét” érzésének a megteremtése, az események idejében és tempójában történő élménymegosztás. Ezek az üzenetek kiegészülhetnek képekkel, hangfelvétellel, videóval is. Az eseménymesélés sokszor több, bizonyos időközök elteltével küldött üzenetből álló tudósítássá válik. Az ehhez közel álló, gyakori mobilműfajt „hétköznapi semmiségek”-nek is nevezhetjük: ezekkel a hívásokkal, gyakrabban SMS-ekkel a másikat gyorsan múló eseményekről, érzelmi villanásokról, a mindennapi élet apróságairól tájékoztatjuk.

A hagyományos levélre és vonalas telefonhívásra jellemző konvenciók nem érvényesek a mobilkommunikációra, kivéve ha olyannak írunk, olyat hívunk, akiről nem tudjuk biztosan, hogy nevünk szerepel-e a telefonkönyvében (vagy azt gondoljuk, hogy nem szerepel). A telefon névjegyzéke elvégzi a küldő és a hívó azonosítását, így a telefonhívásokból általában elmarad a vonalas hívások nyitóformuláinak a hívót és hívottat azonosító szakasza. Megjelenik viszont egy új fordulat: a hívó sokszor megerősítést kér azt illetően, hogy nem alkalmatlan-e a hívása. Ez a vonalas telefonból jól ismert bocsánatkérő formulához (*elnézést a zavarásért; bocsánatot kérek, hogy otthon zavarom; stb.*) hasonlít, de kevésbé formális (*Nem zavarom?; Tudunk most beszélni?; Rosszkor?; Hol vagy?; Jó most?; stb.*). Rokonok és közeli barátok még ezt is ritkán használják, mert föltételezik, hogy a hívott nem vette volna föl a telefont, ha alkalmatlan volna a hívás, vagy azonnal megmondaná, ha így volna. Az SMS-ekben sincs szükség megszólításra és aláírássra. A hagyományos levélben, illetve vonalas telefonhívásban megszokott

⁴ Kate Fox, „Evolution, Alienation and Gossip: The Role of Mobile Telecommunications in the 21st Century”, <http://www.sirc.org/publik/gossip.shtml>, 2001.

⁵ Vö. Bella Ellwood-Clayton adataival is, lásd fent, 1-es jegyzet.

nyitó- és záróformák hiánya azt az érzést kelti, hogy folytonos társalgásban vagyunk egymással, hiszen dialógusaink nincsenek lezárva, így nem kell újra megnyitni őket. Előfordulhat, hogy akár több hét után írunk ugyanannak a személynek, anélkül, hogy a megszólítás jelezne, új beszélgetésbe kezdtünk vele: így egy régebben „alvó” dialógusba kapcsolódhatunk vissza.

Az SMS legtöbbet emlegetett tulajdonsága, hogy a helyesírás szabályait figyelmen kívül hagyhatja. Elhagyhatunk betűket és a szóközt, a nagybetűket és a központozást, alkalmazhatunk rövidítéseket és betűszókat. Az SMS-ek írói tudják, hogy partnereik az elütéseket az írás sebességének tudják be, ezeket nemigen korrigálják, sőt, az informalitás kifejezésére szándékosan is a szövegben hagyhatják őket. A beszéd imitálására gyakran fonetikus írásmódot alkalmaznak. Az SMS-ekben kifejezettebben jelenhet meg az emocionalitás: az érzelmeket kifejezheti az írásjelek többszörözése, emotikonok (*smiley-k*) és emfatikus szavak (*naaa, cool, hé, jóóóó* stb.). Az SMS-üzenetváltások egy része dialogikus szerveződést mutat: a partnerek sokszor több fordulóban váltanak egymással üzenetet, ezek a fordulók az élőbeszédbeli társalgás egységeire emlékeztetnek. A megnyilatkozások sokkal kevésbé explicitek, mint ahogyan az írott műfajokban megszoktuk, mert a partnerek az előző fordulók tartalmát közös előismereteik részének tekintik – csakúgy, mint a szóbeli beszélgetésekben. Nem ritka, hogy a társalgásokban megszokott ún. beszédjelzők (*discourse markers*) is megjelennek az SMS-ekben (pl. *szóval, na, akkor* stb.). A megfogalmazás még a „szingli” SMS-ekben (amelyek nem kezdeményeznek további fordulókat vagy nem SMS-dialógus részei) is gyakran elliptikus, másrészt közelíthet a „telegrafikus” stílushoz: kimaradhatnak belőle a megértés szempontjából redundáns névelők, névmások. A szövegezés kevésbé van megtervezve, a gondolatok elrendezése sokszor ugyanúgy spontán, mint az élőbeszéd informálisabb műfajaiban. Azaz: az SMS-ek többsége valójában a szóbeliség jegyeit mutató leírt szöveg.

Az imént ismertetett nyelvi jegyeket a közbeszédben sokszor a „nyelvromlás” jeleinek értelmezik. E félelmek elsődleges oka a nyelvhez kapcsolódó normatív szemlélet, amely abból indul ki, hogy a nyelvnek van egy tökéletes változata, amely leginkább az írott szövegekben jelenik meg, de használatára egyébként is törekednünk kell. Bármennyire is elterjedt azonban ez a szemlélet, nyelvészeti szempontból értelmetlen. Változatosság nélkül egyetlen nyelv sem képes teljesíteni azokat a funkciókat, amelyekben használjuk: csak egy többféle változatban élő nyelvvel tudunk identitást, csoporthoz tartozást kifejezni, a köztünk lévő viszonyok sokféleségét és a különböző értelmezési lehetőségeket megjeleníteni, és – éppúgy, mint más evolúciós folyamatokban – csak a változatokban élő nyelv képes változásra is.⁶ Az írásmódok SMS-ekben megjelenő változatossága – a szabályos helyesírástól a helyesírási szlengig – a nyelv természetes funkcióinak kifejeződése.⁷ Nem azért nem tud valaki megtanulni helyesen írni, mert az SMSben nem használ ékezeteket, hiszen ezeket a jegyeket azoknak az SMS-ei is mutathatják, akik formális szövegekben az előírt helyesírási szabályokat követik. Az SMS-ekben a „rosszul írt” szöveg sokszor tudatos egymásra kacsintás, azt jelzi: köz-

⁶ A nyelvi változás evolúciós mivoltáról lásd Sándor Klára és Kampis György, „Nyelv és evolúció”, *Replika*, 40 (2000), 125–143. o.

⁷ Egyébként sem a középkori kódexek gyakori rövidítései, sem a régebben használt írógépek hosszú ékezet nélküli klaviatúrája nem voltak hatással a nyelvre. Ez utóbbiról lásd Susan Pintzuk, Kontra Miklós, Sándor Klára és Borbély Anna, *The Effect of the Typewriter on the Hungarian Reading Style*, Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete, 1995.

vetlen kapcsolatban állunk egymással – megengedhetjük magunknak a lazább kommunikációt. Túl a helyesíráson: a nyelvet sem „sekélyesíti el” a mobilfónia terjedése. A nyelv változása sokkal összetettebb folyamat, mint azt sokan gondolják. Egy-egy változást nagyon sok tényező befolyásol, valamely technikai eszköz megjelenése önmagában nem elég ahhoz, hogy a nyelvben jelentős változások következzenek be.

A mobilkommunikációval kapcsolatos félelmek valójában a szóbeliségtől való félelmek. A mobilkommunikáció nyelvi jellegzetességeiből kitűnt: a mobilbeszélgetések ugyanazokat a funkciókat töltik be, mint a mindennapi személyes beszélgetések. Segítségével kisebb arányban ügyeket intézünk és információt közlünk, nagyobb arányban csevegünk, udvarlunk, élményeinket osztjuk meg másokkal, illetve „hétköznapi semmiségeket” közlünk egymással. Ami pedig az írott mobilnyelvet illeti: Bolternek a számítógéppel zajló írott kommunikációról tett megállapítása⁸ az SMS-re is érvényes, azaz a szövegírás mentális modellje ebben az esetben sem a hagyományos írott szöveg, hanem az élőszóban elhangzott beszéd. A mobiltelefon és a számítógépes írásbeliség egy része tehát azt teszi nyilvánvalóvá, hogy a Walter J. Ong nyomán⁹ másodlagos szóbeliségnek nevezett korszak visszavonhatatlanul itt van. Ong a rádió és a telefon elterjedésétől kezdve számítja a másodlagos szóbeliség korszakát, ekkortól az információközlésben újra nagyobb szerepet kapott a szóbeliség, szemben a korábbi időkkel, amikor a nem hétköznapi információk közvetítésének elsődleges csatornája az írásbeliség volt. Az internetes és mobilhálózottság korának van néhány további nagy újdonsága is: a technikai eszközök által közvetített kommunikációban is újra megjelent a szemtől szemben történő beszélgetésekre jellemző multimedialitás és interaktivitás, a mobiltechnológia révén pedig az állandó elérhetőség lehetősége is.

Ezeknek a változásoknak sokkal inkább örülnünk kellene, mint félnünk tőlük: általuk az a kommunikációs közeg tér vissza, amely az ember számára a legtermészetesebb.

Az emberi nyelv kialakulásával foglalkozó elméletek jelentős részében közös az a gondolat, hogy az emberi nyelv megjelenése szorosan összekapcsolódik a korai emberek közösségi igényeivel. Dunbar szerint¹⁰ a nyelv kezdetben ugyanazt a csoport- és koalícióösszetartó szerepet játszotta és játssza részben ma is, mint amit a kurkászás az emberszabásúaknál. Mithen a hominidák antropológiai változásai alapján véli úgy, hogy a nyelv a főemlős agyban a társas helyzetek kezeléséért felelős társas intelligenciából vált le.¹¹ Worden szerint a nyelvi jelentés belső reprezentációja a főemlősök társas helyzetekre vonatkozó reprezentációjából származik,¹² Donald a hangzó nyelv megjelenését lehetővé tevő mindkét nagy kognitív átmenet mögött (átmenet az epizodikusból a mimetikus, illetve a mimetikusból a mitikus kultúrába) a kommunikációs igények növekedésének húzóerejét látja,¹³ a kommunikációs igények viszont érte-

⁸ David. J. Bolter, *Writing Space*, 2. kiad., London: Lawrence Erlbaum Associates, 2001, 73. o.

⁹ Walter J. Ong, *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*, London: Methuen, 1982.

¹⁰ Robin Dunbar, *Grooming, Gossip and the Evolution of Language*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996. Az elmélet magyar nyelvű összefoglalása: Robin Dunbar, „Vannak-e kognitív korlátai az e-világnak?”, lásd Nyíri Kristóf (szerk.), *Mobilközösség – mobilmegismerés: Tanulmányok*, Budapest: MTA Filozófiai Kutatóintézete, 2002, 55–66. o.

¹¹ Steven Mithen, *The Prehistory of the Mind: The Cognitive Origins of Art, Religion and Science*, London: Thames and Hudson, 1996.

¹² Robert Worden, „The Evolution of Language from Social Intelligence”, lásd James Hurford, Michael Studdert-Kennedy és Chris Knight (szerk.), *Approaches to the Evolution of Language*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, 148–166. o.

¹³ Merlin Donald, *Az emberi gondolkodás eredete*, ford. Kárpáti Eszter, Budapest: Osiris, 2001.

lemszerűen elválaszthatatlanok a közösségben éléstől. A nyelv társas funkciójának elsődlegessége mellett szól a nyelv mai működésének vizsgálata is. A nyelv mérsékeltén jól alkalmazható egyszerű információk közlésére, de nehézkesen kezeli a térbeliségre, az érzésekre és az érzelmekre vonatkozó leírásokat. Kiemelkedően alkalmas viszont arra, hogy társas kapcsolatokat építsünk és tartsunk fenn a segítségével („csevegéssel”), és hogy befolyásoljunk másokat (önmagunk kedvező beállítással, másokról való véleménynyilvánítással, történetek elmesélésével).¹⁴ A nyelv e tulajdonságaiból adódóan meghatározó szerepet játszik a hatalom megszerzésében és megtartásában, annál is inkább, mert absztrakt mivolta lehetővé teszi mások félrevezetését és a hazugságot is.

Az írásbeliség kezdetben az információk rögzítését, közlését, átörökítését szolgálta, és az írástudás nagy tekintélyt is jelentett, hiszen csak a kiválasztottnak adatott meg, hogy írástudóvá váljanak. Amikor megjelentek a vallásos írások, az írott szövegek szakralizálódása magát az írott szöveget is további tekintéllyel ruházta föl. A fonetikus írások, minthogy a betűk hangértékében megkötik az olvasót, létrehozták azt a lehetőséget, hogy az írott szövegek nyelve és a beszélt nyelv eltávolodjon egymástól. A beszélt és írott szövegek eltéréseihez az európai típusú kultúrákban értéket is társítottak: az írásbeliség több forrásból táplálkozó tekintélye miatt az írásban használt nyelvet értelmezték „jó”-nak, a beszélt nyelvet pedig „romlott”-nak. A filológia fölvirágzása, a szöveghagyományok kialakulása tovább erősítette azt az érzést, hogy a nyelv elromolhat. Az írott szöveg fizikailag megfogható, kézbevehető, látható, értelmezhető, így etalonná válhat, a nagy elődök írásművészete követendő példaként szolgálhat. Az írott szöveg maradandósága azt sugallja, hogy az írás a nyelv autentikus, más szóval ideális megjelenési formája, a beszéd ennek csak csökevényes árnyékképe. Ez a fajta platonisztikus gondolkodási hagyomány ma is velünk él: az európai és amerikai kultúra közös mítoszai közé tartozik, hogy az írásban használt szöveget tekintik a nyelv igazi formájának, a beszédet pedig e forma romlott változatának.¹⁵ Jelen van a „nyelvhelyesség” köznapi eszméjében,¹⁶ az iskolai gyakorlatban, és meghatározta a XX. század nyelvészeti kutatásait: ez tükröződik de Saussure *langue* és *parole* szembeállításában¹⁷ éppúgy, mint Chomsky „ideális beszélőjének” és „ideális hallgatójának” kívánalmában.¹⁸ Az írásbeliség hatalmának valódi megerősödését, ezzel a nyelvi helyzet aszimmetriájának növekedését a nyomtatás elterjedése jelentette. A nyomdák érthető gyakorlati igénye volt a helyesírás kodifikálása – a korábban kialakult szemlélet miatt azonban a helyesírás szabályait egyben a beszéd szabályaiként kezdték értelmezni. Ezt a helyzetet tette véglegessé az iskoláztatás általánossá válása, ahol a társadalom egyre szélesebb rétegeivel tanították meg, hogy a beszéd silány az íráshoz képest, és hogy kerüljük a beszédben a beszédre jellemző formákat.

Az írásbeliség e kizárólagos nyelvi tekintélye omlik össze a másodlagos szóbeliség korában. Az adatrögzítést és információterjesztést olyan technikai eszközök segítik, amelyek a hangzó beszédet is képesek reprodukálni, másrészt a hálózottságnak köszönhetően az írásba és terjesztésbe sokkal kevesebb energiát kell fektetni, mint

¹⁴ Jean Aitchison, *The Seeds of Speech*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

¹⁵ Lars-Gunnar Andersson és Peter Trudgill, *Bad Language*, Harmondsworth: Penguin, 1990.

¹⁶ Dennis R. Preston és Nancy A. Niedzielski, *Folk Linguistics*, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2000, 18. sk. o.

¹⁷ Ferdinand de Saussure, *Bevezetés az általános nyelvészetbe*, Budapest: Corvina, 1997.

¹⁸ Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, MA: MIT Press, 1965.

akár két évtizede. A számítógéppel írt szöveg átformálható, nem kell hónapokat várni az új ismeretek nyomtatásban való megjelenésére, az esetleges félreértések azonnal javíthatók. A hangzó szövegek térnyerését mint tendenciát kiegészíti az írott szövegek előállításának olcsósága és egyszerűsége, s ennek következménye, hogy az új információs technológiákon keresztül közölt írott kapcsolattartó szövegek valójában nem az írásbeliség, hanem a szóbeliség birodalmába tartoznak. Az e-mail, az SMS, különösképpen pedig a fórumok, a chat és az online üzenetek szövegei beszélt szövegek, írott formában – éppen ezért alkalmasak arra, hogy nagyon közeli emberi kapcsolatok fenntartói és kifejezői lehessenek.

Ezzel elérkeztünk ahhoz a kérdéshez, hogy miért szeretjük annyira a mobiltelefont. Ha nyelvészeti szempontból vizsgáljuk a kérdést, akkor mindenekelőtt a mobilkommunikációra jellemző személyességet és a biztonságot kell kiemelnünk.

A mobilkommunikáció nyelvhasználatának személyessége abból adódik, hogy a mobiltelefon, a vonalas telefontól eltérően, nem a hely, hanem a személy tartozéka. A mobilhasználók telefonjaikat egészen személyessé alakíthatják. Benne tárolják névjegyzéküket, naptárukat, tennivalóikat, eltérő csengőhangokat rendelnek különböző hívócsoportokhoz és személyekhez, saját képet-logót tesznek a kijelzőre, személyes naplót alkotva mappákba rendezik kapott és elküldött üzeneteiket; kedvenc hang-, kép- és videofelvételeiket, sőt könyveiket mindig magukkal hordhatják. A mobilal odébb sétálva mások számára hallótávolságon kívül kerülhetünk, és kicsi a kockázata annak, hogy illetéktelenek hallanak, hallgatják le az üzenetünket vagy olvassák el SMS-einket. A mobiltulajdonosok jó része mindenhová magával viszi telefonját, csak ritkán vagy szinte soha nem kapcsolja ki, ahol zavaró vagy kellemetlen lenne hívást fogadni, egyszerűen néma üzemmódba állítják a telefont. Ez a lehetőség a kommunikációs csatornát nyitva hagyja a csendes tevékenységek számára: lehet SMS-ezni, íméleket, híreket, WAPmagazint, időjárás-jelentést, menetrendet olvasni, fülhallgatóval lehallgathatjuk üzeneteinket, hallgathatunk rádiót vagy nézhetjük a WAP-on közvetített tévécsatornákat is. A személyesség természetes következménye, hogy a mobiltelefon mint csatorna szorosabban asszociálódik az informálisabb stílusokhoz, s ezzel alkalmasabb az intimitás közvetítésére, mint bármilyen más nem személyes csatorna: a mobilkommunikáció csaknem olyan személyes – bizonyos esetekben még személyesebb is –, mint a szemtől szemben zajló beszélgetések.

A segélykérés, sürgős információközlés lehetősége magától értetődően biztonságot jelent a mobilhasználóknak. A mobil válhat védőpajzzsá, ha nem akarunk másokkal beszélgetni.¹⁹ Használhatunk erre könyvet, újságot vagy diszkrét is, a mobil azonban nem pusztán falat épít használója és annak fizikai környezete között, hanem egyben lehetőséget teremt arra is, hogy azokkal kerüljünk kapcsolatba, akik érzelmileg fontosak számunkra.

¹⁹ Gyakori, hogy az egyedül lévő nők virtuális testőrként használják a mobilt étteremben vagy kávéházban ülve, hogy megvédjék magukat a „zsákmányra vadászó hímektől” (Fox, i. m.). Egy kutatás során kiderült, hogy a megkérdezett amerikai egyetemisták egyharmada tettetett már mobilbeszélgetést, hogy elkerüljön egy személyeset – azaz a mobil ez esetben helyettesítette azt, hogy átmenjenek az utca másik oldalára. (Naomi Baron, „Adjusting the Volume: Technology and Multitasking in Discourse Control”, lásd James E. Katz [szerk.], *Mobile Communication and Social Change in a Global Context*, MIT Press, sajtó alatt. A kézirat a <http://www.american.edu/tesol/Baron-Final%20Version-Adjusting%20the%20Volume.pdf> oldalon olvasható.)

Ezzel a tulajdonságával lényegében a virtuális érzelmi köldökzsinór szerepét tölti be. Az evolúciós pszichológia szerint a mai emberi agy és elme ugyanazokkal a tulajdonságokkal rendelkezik, mint amelyek fajunk kialakulásakor evolválódtak azokhoz a körülményekhez, amelyek között elődeink éltek. Dunbar szerint az emberi agy úgy van berendezve, hogy nagyjából 150 fajtársból álló csoportban kezeli könnyen a társas viszonyokat, ennél kisebb, 30–40 fős csoportban érzi kényelmesen magát – valóban szoros kapcsolatot viszont még kevesebb, 10–15 társsal tart fenn egy időben. Ezek a feltételek határozzák meg a mai ember viselkedési mintázatait is. Biológiai tervezettségünk alapján kis, szoros kapcsolathálózatokban érezzük magunkat a legjobban, a modern városi társadalomban azonban a többségnek nincs módja arra, hogy ilyen társas kapcsolathálózatokban éljen. Ez nagyobb egyéni nyelvhasználati variabilitáshoz vezet, ami viszont sokszor a nyelvi bizonytalanság növekedését is jelzi.²⁰ A modern ipari társadalom tehát nemcsak társas, pszichológiai és biológiai, hanem nyelvi szempontból sem kellemes környezete az embernek.

A modern technika segítségével városi környezetben a korábbinál sokkal hatékonyabban elégíthetjük ki közösségi igényeinket, földrajzi kötöttségektől mentesen építhetjük ki újra a biztonságot adó szoros kapcsolathálózatokat. A tértől és időtől független kapcsolatteremtési lehetőségek módot adnak arra, hogy a „fontosnak” nevezett ügyeken kívül a valóban fontos ügyekről, azaz a hétköznapi élet legapróbb eseményeiről és hangulatainkról is azonnal tájékoztassuk közösségeink tagjait, s ezzel életünk részesévé tegyük őket. Leginkább az ilyen „semmiségek” közös ismerete alkotja azt az alapot, amelyre a szoros társas kapcsolatok épülnek. A kapcsolattartó üzenetek és a rájuk adott válaszok érzelmi fényképek: ezek teremtik meg az együtt ottlét élményét, azt, hogy „jelen vagyunk”, ha szükséges, a legjobb és a legrosszabb pillanatokban, még ha csak virtuálisan is, úgy, mintha még mindig kis csoportokban élnénk, ahol ritkán tévesztjük szem elől egymást, mindig tudjuk, mi történik a másikkal, mit érez, min töri a fejét, kivel milyen viszonyban van éppen. Ezért az újgenerációs technológia mint az internet és különösen a mobilfónia, nagyon hatékony ellenszere lehet az elidegenedettség, a magány és az elszigeteltség érzésének, és segíthet a mentális betegségek megelőzésében.²¹

Visszatérve a mobilkommunikáció nyelvi sajátosságaihoz: ezek kifejezetten erősítik a személyességet és a biztonságérzetet. Ami azért van, mert egy-egy stílusváltozat nemcsak megjeleníti, hanem egyben konstruálja is a kommunikációs helyzet tényezői közötti viszonyokat, beleértve ebbe a beszédpartnerek közötti közelség mértékét. Az informális stílus lehet a szoros kapcsolat jele, de maga is hozzájárul ahhoz, hogy a beszédpartnerek viszonyukat közelinek ítéljék meg. A mobilkommunikációban a preferált témák, a kód jellegzetességei és a csatornához kapcsolódó sajátosságok mind a stílus-skála informális vége felé mutatnak. Azáltal, hogy a mobilkommunikációra jel-

²⁰ Lesley Milroy, *Language and Social Networks*, Oxford: Blackwell, 1980.

²¹ Részletesebben lásd Sándor Klára, „A zsebben hordott mentális biztonság”, id. hely. Mások is hasonló következtetésre jutottak. Így például Joshua Meyrowitz („Global Nomads in the Digital Veldt”, lásd Nyíri Kristóf [szerk.], *Mobile Democracy: Essays on Society, Self and Politics*, Bécs: Passagen Verlag, 2003, 91–102. o.) az új technológiával behálózott embereket „a digitális puszták globális nomádjainak” nevezi, és rámutat, hogy a nem földrajzi alapon szerveződő, virtuális csoportok közös cselekvéseket hajtanak végre gazdasági, politikai és társadalmi célok érdekében – csakúgy, mint a régi idők kis törzsei. Dunbar nyomán Fox (i. m.) úgy véli, hogy a „pletykálkodás” alapvető fontosságú egy közösség társas kapcsolatainak megerősítéséhez, és a mobiltelefon olyan „új kerítésnek” látja, amelyen keresztül, illetve amelynek segítségével a pletykák közvetíthetnek.

lemző műfajok többsége az informalitáshoz asszociálódik, azt az érzetet keltik, hogy a kommunikáló partnerek közeli viszonyban vannak egymással. A mobiltelefon így nem pusztán kielégíti azt a vágyunkat, hogy folytonosan kontaktusban legyünk azokkal, akik fontosak nekünk, hanem olyan módon hat a kommunikációra, hogy közelebb érezzük magunkat azokhoz, akikkel éppen kommunikálunk. A mobilfónia tehát nemcsak személyessége, az állandó elérhetőség biztonsága révén, hanem a hozzá kapcsolódó nyelvhasználat révén is erősíti elsődleges emberi kapcsolatainkat.